SHOWeerterland

DE MAASGOUW

TIJDSCHRIFT VOOR LIMBURGSE GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE

Uitgegeven door Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap

Adres van de administratie:
Postbus 83
Maastricht

JAARGANG 87
1968
AFLEVERING 6

Adres van het secretariaat der redactie:
Bonnefantenmuseum
Maastricht

Het postwezen in het Land van Weert

Bijdrage tot zijn geschiedenis

IN vroeger tijden toen het postwezen en de bodendienst nog geen staatsaangelegenheid waren, werden er niettemin van overheidswege beschermende en dwingende voorschriften uitgevaardigd voor het goed functioneren ervan. Dit gebeurde dan bijvoorbeeld bij keizerlijke of koninklijke ordonnantiën of bij voorschriften van de plaatselijke overheid. Zo werd op 7 april 1720 aan een inwoner van Weert toegestaan het bodenambt uit te oefenen. In een der dossiers van het gemeentearchief van Weert kunnen we namelijk lezen, dat op request van Christiaen Saes door de plaatselijke overheid een besluit werd genomen en dat aan Saes een gezegelde oorkonde werd uitgereikt. Blijkens het nog aanwezige afschrift had die oorkonde de volgende inhoud: „De Heere Scholtis, Borgemeester ende Scheepenen der Stadt Weerdt, gesien de supplicatie van Christiaen Saes, borger ende inwoonder deser voorschreven stadt, daer hij denselven om geallequeerde redene versochte, bij opene brieve van commissie geadmitteerd te worden tot d'Exercitie vant bodeampt, van dese Stadt Weerdt naer Hollandt, ende alsoo vice versa, ten dienste van eenieder ende oock ten effecte dijer Publieckelijck te moegen draegen deser voorschr. stadswapene, 't welck bij voornoemde heere Scholtis, Borgemeester ende Scheepenen geconsidereerd sijnde, alvoorens geinformeert sijnde van sijn goet ende trouw gedragh, hebben denselven Christiaen Saes tot 't Exercitie vant gemeld bodeampt bij provisie geadmitteert ende geauthorissert gelijck woordt gedaen mits desen, denselven ten effecte voorschr. permitterende publijck te moegen draegen deser stadswapene, tegens alle onheijl op den wegh, den genoemde Christiaen wel ernstelijck belastende sich inde gemelde Exercitie ende functie getrouwelijck ten dienste van eenieder te gedraegen onder de redelijcke belooningen daertoe staende, versoeckende dienvolgens aen allen ende eenieder, die desen sullen sien, den meergen. Christaen Saes in sijne voorschr. qualiteijt t'erkennen, ende hem desnoods ende versochtig alle noodighe hulpe ende bijstandt te doen, bereijt sijnde desersijts in alle voorvallen reciproquelijck te doen in waere oirconde dese met den gemeinen stadszegele bekrachtigt ende bij den gesworen secretaris onderteekent tot Weerdt op den sevenden april een duijsent, seven hondert en twintigh"[1].

Dergelijke verloven werden vaker verleend, want op 13 februari 1722 werd een dergelijke oorkonde uitgereikt aan zekere Andries van de Vin. Uit de inhoud van het afschrift blijkt, dat Van de Vin verzocht had tot het bodenambt te worden toegelaten „wegens afsterven van sijnen broeder Joannes, geweest sijnde Bode van dese Stadt tot op hollandt"[2].

Op 18 januari 1725 werd eveneens bij oorkonde een commissie tot uitoefening van het bodenambt verleend aan Anthoin Timmermans. Hij verkreeg de commissie in verband met „het afsterven van Christiaen Saes". En dat reeds toen niet iedereen tot het ambt van bode

werd toegelaten, kan blijken uit de in de oorkonde opgenomen woorden, dat Timmermans voor het ambt „bequaam werd gevonden"[3]. Op 19 oktober 1726 werd vervolgens een commissie verleend aan Jacob Peres. Uit het afschrift van de hem ter beschikking gestelde oorkonde bleek, dat hij een verzoek had ingediend, omdat hij „in ervaeringe was gecomen, dat seekeren Andries van de Vin, bode deser Stadt, zich had geëngageerd als soldaet ten dienste van de Heere Staet en Generael der Verenigde Nederlanden en dat daermede de bodeplaats quamp te vaceren"[4].

Overigens mag worden aangenomen, dat de Van de Vins hiervoor genoemd niet de eerste Weerter boden waren. Omstreeks 1696 eindigde nl. een overigens al oude postroute te Hamont. Deze postroute had als beginpunt Alphen aan de Rijn. Verder was er toen ook een postverbinding tussen Eindhoven en Maaseik en een andere tussen Eindhoven en Maastricht. Ofschoon deze postroutes niet over Weert liepen mag toch wel aangenomen worden, dat Weert via die routes post verzond en ontving[5].

Het postverkeer nam in die tijd hand over hand toe. Langs de hoofdwegen in ons land werden zogenaamde entrepostes opgericht[6]. Dit gebeurde om het smokkelen van brieven tegen te gaan, want de boden, die een commissie hadden en die dus met toestemming brieven tussen bepaalde plaatsen mochten vervoeren, namen onderweg ook wel brieven in ontvangst om zich zodoende een extra inkomen te verschaffen. En naarmate het postvervoer zich uitbreidde, werd het voor de overheid een noodzaak om met betrekking tot dit vervoer dwingende voorschriften te geven of de reeds door hen gegeven voorschriften uit te breiden. Getracht werd hierdoor meer eenheid in de uitvoering van de bodendiensten te bewerkstelligen.

Logisch is, dat men zich in de Stad en het Land van Weert ook aan de uitgevaardigde voorschriften moest houden. Ze werden aan de burgers afgekondigd door de vertegenwoordigers van de toenmalige heersers en het eerste wat hierover te Weert kan worden achterhaald is een ordonnantie, welke in 1734 werd uitgevaardigd door „Karel-Godts-Rooms-Keijzer altijdt vermeerder des Rijckx, Koninck van Duitslandt, enz. enz." Deze ordonnantie hield in: „....in verband met klachten dat courriers ende andere te post reijsende Personen alle omwegen soecken om te ontgaan de Passagie vande grote Steden tot ons groot nadeel ende hetgene der Posthouders. Wij verbieden bij desen aan alle Peerden-verhuurders, Boeren, ende andere Particulieren wonende ten platten-Lande omtrent de grote Steden (Hier worden in het stuk verschillende steden genoemd, waarbij „Remundt".) te verhuren aan enige Passagier Peerdt oft Peerden...."[7].

Vervolgens worden in de ordonnantie voorwaarden genoemd onder welke het verhuren van paarden wel was toegestaan. Dit mocht bijvoorbeeld wel als de huurder een nachtverblijf hield in de plaats waar de paarden verhuurd werden.

De ordonnantie hield ook strafbedreigingen in. Bij een eerste overtreding kon een geldboete van 100 gulden worden opgelegd, bij een tweede overtreding een geldboete van 200 gulden en bij een derde overtreding kon zelfs tot verbeurdverklaring van het bij de overtreding betrokken goed worden overgegaan. Bij „questies" was de beslissing onderworpen aan het „gezag" van burgemeester en schepenen.

Intussen behielden deze plaatselijke overheden als voorheen het recht om boden aan te stellen. Zij bleven ervoor zorgen dat niet iedereen het ambt tot zich kon trekken; door „Borgemeester ende Scheepenen van Weerdt" werd dan ook op 17 mei 1749 aan Cornelis Saes toegestaan het ambt van bode van hier op Holland te gaan uitoefenen. Hem werd de plicht opgelegd „sich in die functie wel ende getrouwelijck te quijten, onder redelijcke belooninge en al degeene die hem employeerden rechtsinnighlijck te dienen"[8]. Wegens het neerleggen van het ambt door Cornelis Saes, werd op 27 april 1751 eenzelfde commissie verleend aan Joannes Schampers en deze werd op zijn beurt opgevolgd door Joannes Vlassax, op 4 november 1761[9].

Op 12 december 1769 werd de ordonnantie van Karel en alle vroegere ordonnantiën samengevat in een ordonnantie van „Maria-Theresia, Koningin van Oostenrijk" en destijds ook gebiedster over het land van Weert. Haar ordonnantie, die ook in Weert werd afgekondigd, hield ondermeer in het verbod tot het inzamelen van brieven door onbevoegde personen. Verder verbood de ordonnantie aan brievengaarders om brieven in te zamelen voor andere plaatsen dan waarvoor de aanstelling gold.

Voorts werd strafbaar gesteld het onbevoegd dragen van de posthoorn en het onbevoegd blazen van de posthoorn, het onbevoegd verhuren van paarden en het door de bode afwijken van de voorgeschreven rechte route[10].

Dat er werkelijk rekening moest worden gehouden met de uitgevaardigde voorschriften, kan blijken uit een schrijven van zekere Frans Frencken, in 1781 gericht aan de „Heren Scholtis, Borgemeester ende Scheepenen der Stadt ende Heerlijckheid Weerdt". Dit schrijven zelf is niet bewaard gebleven doch wel bleef bewaard het antwoord op dit schrijven en uit de inhoud hiervan kan de strekking van de brief van Frencken worden afgeleid; dit antwoordschrijven, een oorkonde, gedateerd 1 augustus 1781[11], houdt in, dat de eerder genoemde heren „gehad hebbende supplicatie van Frans Frencken, alias Denen, Borger ende gesworenen deser Stadt, daer hij vele jaeren in Hollandt het droogscheerdersambacht geëxerceerd hebbende, aldaer was gecomen niet alleen in goede kennisse der inwoonderen maer oock dergene, dewelcke hun uit deze Stadt ende Heerlijckheid Weerdt jaerlijx int Hollandt transporteren omme de cost te gewinnen ende deselve gedurende hunne absentie seer noodigh hadden ene oprechten cinceren ende getrouwen dienaer tot transport van hunne brieven ende tot het verrichten van hunne affaires, deselve seer instantelijck aan hem Frencken versocht....". Uit het vervolg van het schrijven blijkt dat Frencken te kennen heeft gegeven, dat hij in het verleden reeds „diensten" aan de heren uit Holland verleende en nadat dit in het antwoordschrijven is aangehaald, gaat dit verder met de aanhaling: „....dan gemerckt hebbende, dat voor dergelijcke Publieke Exercitiën wierden gerequireerd permissie ende authorisatie versochte hij ootmoedelijck hem tot het Bodeampt van hier op Hollandt van eenieder gelieffden te admitteren ende ten effecte dijer te verlenen Commissie informa". Frencken werd tot het ambt toegelaten. Als bewijs hiervoor ontving hij een „oirconde met zegels van den Ordinaris ende Gemeinen Scheepenenampts" en met dit stuk gewapend kon hij met een gerust hart zijn aanvankelijk illegaal uitgeoefend ambt van brievenbode voortzetten.

Wie eenmaal een postdienst tussen bepaalde plaatsen onderhield, bleef bij een goed beheer ook wel het recht behouden om dit te blijven doen; de in aanvang genoemde boden met de familienamen Van de Vin en Saes zullen wel minstens met elkaar in familierelatie gestaan hebben.

Op 1 augustus 1786 werd in de Magistraatsvergadering van de Stadt en Heerlijckheid Weerdt een sollicitatie behandeld van zekere Laurens Frencken, vermoedelijk een zoon of minstens bloedverwant van de reeds eerder genoemde Frans Frencken, alias Denen. Tijdens die vergadering nam Laurens Frencken aan om in de zomer eenmaal per week en in de winter eenmaal in de veertien dagen „van alhier naer Brussel te vaeren". Als hij eenmaal verstek liet gaan, zou hij drie dukaten boete moeten betalen. Met pasen en pinksteren mocht hij de tocht echter acht dagen uitstellen en in de winter mocht uitstel plaatsvinden in overleg met „den Binnen borgemeester". Frencken verplichtte zich om alle ten vervoer aangeboden goederen „zo vlas en anderssins" te zullen vervoeren en de tocht over Leuven te nemen. Bij de overeenkomst werd een opzegtermijn van een half jaar vastgesteld[12].

Dat het ambt van brievenbode enkele honderden jaren geleden wel werd geambieerd, kan blijken uit een schrijven van Wilhelmina Bulles, weduwe van Bushuijskens, gericht aan „den Achtbaeren Gerichten der Stadt ende Heerlijckheijt van Weert". De weduwe laat schrijven — zelf kan ze dat niet — dat na het overlijden van haar man, die het bodenambt op Maaseik uitoefende, een zekere Van de Vin het ambt aan zich zou willen trekken. De weduwe verzocht in haar schrijven een continuering voor haar zoon Anthoin omdat deze het ambt reeds van zijn vader had overgenomen en omdat hij het toch getrouwelijk zou hebben uitgeoefend. De weduwe, volgens het schrijven „onervaeren int schrijven", ondertekende met haar handmerk, een kruisje[13].

Omstreeks dezelfde tijd schreef Henricus van de Vin een verzoek aan „den Eersaemen Magistraet der Stadt Weerdt". In dit schrijven beklaagde hij zich over gedragingen van zekere Bushuijskens, omdat deze brieven en pakketten ophaalde en wel in zulke mate, dat hij, Van de Vin, een tocht van Weert naar Maaseik had moeten ondernemen voor het overbrengen van slechts enkele brieven. Uit dit schrijven kan blijken, dat Van de Vin het ambt na het overlijden van de vroegere bode Bushuijskens met goedvinden van de bestuurderen van Weert was gaan uitoefenen; anders toch zou hij niet

openlijk over een en ander hebben kunnen schrijven. Van de Vin ambieerde het bodenambt zozeer, dat hij in een verzoek- en klaagschrift van drie grote vellen in bijzonderheden trad en dat hij zijn verzoekschrift besloot „met seer ootmoedelijck te versoecken ten eijnde denselven favorabel regard neemende opt geene voorschr. officie gelieven te mainteneeren ende te dijen ende aen een jeder te interdiceren van te ondernemen op gestelde daegen, brieven en packetten en commissien te ontvangen om die te verrichten, wie mede aen de posterije van Maaseijck te versoecken brieven en packetten op de Lande van Weerdt ofte elders aen niemand te laten volgen dan aen suppliant alleen"[14].

Henricus van de Vin werd ondanks het schrijven van de weduwe, die beweerde dat Van de Vin reeds drie andere beroepen uitoefende, tot het ambt van bode geroepen; mogelijk had hij betere papieren of betere relaties.

Zoals vermeld werd bij de aanstelling van Laurens Frencken een opzegtermijn van een half jaar bepaald. Die opzegtermijn werd in de overeenkomst opgenomen opdat de bestuurderen van Weert in staat zouden zijn om tijdig voor een vervanger te zorgen. Het was echter niet alleen de magistraat die zich over een eventuele vervanger zorgen maakte; ook degene, die eenmaal een „praktijk" had gevestigd, maakte zich blijkbaar zorgen over het voortbestaan van een eenmaal ingestelde postgang, zij het dan waarschijnlijk om een heel andere reden dan die van de magistraat. Als een bode door ouderdom of door andere omstandigheden gedwongen werd het ambt neer te leggen dan trachtte hij uit overdracht van het ambt nog een slaatje te slaan. In „Het Kanton Weert", plaatselijk week- en advertentieblad te Weert, staat bijvoorbeeld te lezen[15], kennelijk geput uit oude geschriften: „Toen Hendrik van de Vin zijn post als briefdrager van Weert naar de posterijen van Maaseik en v.v. had neergelegd, ging Antonius Bushuijskens een conventie met hem aan „Raeckende de preferantie". Maar ten slotte kon en mocht Antonius de bediening niet zonder agreatie van 't agtbaer magistraet der Stadt Weert accepteren. Hij wendde zich dan tot deze overheid met een rekwest, dat hij echter niet zelf geschreven had, omdat hij niet schrijven kon. Hij verzocht hetzelfde privilege te mogen hebben als zijn voorsaeten hadden genoten. Het verzoek viel in goede aarde. De magistraatsvergadering van 30 augustus 1776 keurde het verzoekschrift goed, echter onder de conditie, dat onze Antonius binnen de tijd van zes weken „suffisante cautie ten contentement van de magistraet zou stellen". Hem werd voorts op 27 september 1778 gepermitteerd brieven die hij naar Maaseik moest brengen met een stuiver meer te doen betalen als daarop stond genoteerd. Van de brieven van de buitenie mocht hij van iedere brief drie stuivers Weerts en van die van Swartbroek en Tungelroy een halve schelling extra rekenen". Het bericht besluit met te vermelden: „De post ging in 1782 nog op den ouden voet door, tweemaal per week".

In 1794 werden de Oostenrijkse Nederlanden door de Franse troepen bezet. Ze werden bij de wet van 9 Vendémiaire an IV (1 oktober 1795) bij het Franse Rijk ingedeeld als departement van de Nedermaas. In de Franse tijd werden de voorschriften uitgevaardigd door de bezettende macht, of voor deze, door de Centrale Administratie van 't Land tussen Maas en Rijn.

Een op 12 Pluviôse van het derde jaar van de Republiek (31 januari 1795) uitgekomen protocol hield ondermeer in, dat een onderzoek moest worden ingesteld naar het burgerschap van de postmeesters. Op 5 Ventôse van dat jaar (23 februari 1795) werden nog eens aanvullende voorschriften gegeven aangaande het burgerschap van de postmeesters. En voorts werd bij dat protocol aan de gezagsdragers opdracht gegeven de gewone postiljons medewerking te verlenen om te kunnen vertrekken op dezelfde uren als voorheen. Het belang van een geregelde postverbinding werd dus wel ingezien, ook door de bezetter[16].

Op 1 januari 1803, in de Franse tijd, werd de post genationaliseerd. Zowel te Weert als elders kwam hierdoor een einde aan de particuliere en stedelijke post.

Vóór de nationalisatie was er geen vaste lijn te ontdekken geweest in de door afzenders of door geadresseerden te betalen port. Van plaats tot plaats was dit afwijkend. Terwijl er omstreeks 1750 plaatsen waren waar het tarief naar gewicht werd berekend, b.v. van een tot anderhalf lood vijf stuivers en van anderhalf tot twee lood het dubbele tarief, rekende de Weerter bode Bushuijskens voor brieven van de buitenie drie Weerter stuivers per stuk en voor die van Tungelroy en Swartbroek (ook bij Weert behorend) een halve schelling extra.

Bij de nationalisering van de post kwam aan die willekeurige heffingen een einde. In 1807, tijdens het bewind van koning Lodewijk Napoleon, werd namelijk een uniforme regeling ingevoerd door de door Lodewijk uitgevaardigde „Wet op Brievenporten der Binnenlandse Correspondentie". Het tarief werd berekend van hoofdkantoor naar hoofdkantoor, naar een afstand die was uitgedrukt in uren gaans. Het tarief bedroeg van twee tot zeven stuivers, hoogstens nog te vermeerderen met een bedrag van twee stuivers bovenport als de bestemming van de brief gelegen was tussen twee hoofdkantoren. In het Koninkrijk Holland was ons land ingedeeld in vijf rayons. Weert lag in rayon drie.

In de loop van 1810 werd ons land ingelijfd bij Frankrijk en per 1 januari 1811 werd de Franse Postwet hier van kracht. „L'Instruction Général sur le Service des Postes aux Lettres", die alle zaken met betrekking tot de post in de finesses regelde, bleef ook na het Herstel gehandhaafd tot 1850. De onder- en bijkantoren werden distributiekantoren. Een distributiekantoor mocht de poststukken niet stempelen en omdat in Weert waarschijnlijk een distributiekantoor gevestigd was, is uit die tijd, omstreeks 1810, geen poststempel van Weert bekend[17].

Ofschoon in de Franse tijd met betrekking tot de post alles tot in de finesses werd geregeld, kan toch vermeld worden, dat het bestuur van de steden, in ons geval het bestuur van de stad Weert, toch nog wel enige invloed had. Dit was zelfs nog het geval toen de postzegel zijn intrede deed en zelfs nog lang daarna.

In de Franse tijd had Weert op postaal gebied nog maar weinig te betekenen. De postroutes liepen Weert voorbij, zodat er slechts een zijdelingse aansluiting op die routes kan hebben bestaan. Zoals vermeld kan dit ook blijken uit het feit, dat uit die tijd geen poststempel van Weert bekend is. Weert kan dus hoogstens een distributiekantoor rijk zijn geweest.

Bij de oprichting van de paardenposterij van 28 september 1809, K.B. 22-2-1810, No. 2, werd ondermeer gevestigd een postroute van Amsterdam naar Maastricht. Die route schijnt te hebben gelopen via Eindhoven, Hamont en Maaseik en de brieven, die in die tijd in Weert werden ontvangen, droegen naast andere poststempels nagenoeg steeds het poststempel Maaseik.

In de Geschiedenis van het Nederlandse Postwezen, 1795–1810, van Dr. E. A. B. J. ten Brink[18], wordt Weert nergens genoemd. Voor Limburg werden in die tijd alleen genoemd als te zijn plaatsen met een postkantoor: Roermond, Maastricht, Venlo en Tegelen.

Op de Post-Reise-Karte van O.E. Schmidt, Berlin 1820, loopt een postroute van Eindhoven over Lommel, Hechtel en Winterslag naar Maastricht. Weert staat op die kaart niet vermeld. Volgens een andere kaart uit 1816[19] liep een postroute van Eindhoven naar Maastricht via Hamont, Bocholt, Bree, Asch, Lanaken.

Ook bij de aanbestedingen, die op 13 februari 1827 te 's-Hertogenbosch hebben plaatsgevonden en waarbij voor het zuiden 50 diensten te voet of te paard, per rijtuig of per diligence, voor de tijd van een jaar en ingaande per 1 april 1827 werden aanbesteed, werd Weert in het geheel niet genoemd[20].

In 1829 evenwel moet er in Weert toch wel een kantoor zijn gevestigd; bij besluit van 24 oktober 1829 werd namelijk overgegaan tot benoeming van H. J. H. Favier te Weert als surnumerair bij het Vak der Posterije. Dit werd aan het bestuur van de gemeente Weert kenbaar gemaakt bij schrijven van de Staatsraad Gouverneur der provincie Limburg[21].

Op 9 juni 1838 ontving het bestuur van de gemeente Weert een schrijven van de Gouverneur De Lamberts, waarbij opdracht wordt gegeven tot het afnemen van een eed van Chretien Geurts, facteur de la poste rurale te Weert. Bij deze eed moest Geurts trouw zweren aan de koning en aan de wetten van België. Het door Geurts beheerde distributiekantoor, zoals het toen werd genoemd, moet al in Weert gevestigd zijn in of omstreeks 1836. In elk geval was het er reeds gevestigd voor de in het schrijven van de Gouverneur De Lamberts genoemde datum; in het archief van de gemeente Weert bevinden zich namelijk brieven welke een vroegere datum dragen en welke als aankomststempel dragen een afdruk van het zogenaamde Belgische distributiestempel[22].

In 1839 was er tussen Weert en Roermond een postverbinding, die onderhouden werd door een voetbode. Op 22 juli 1839 ontving het bestuur van de gemeente Weert een schrijven van „de Commissarissen belast met het voorlopig bestuur der weder in bezit genomen landstreken in Limburg". Dit schrijven hield in, dat de voetbode Eijckholt zijn weg direct van

Weert op Roermond moest nemen en dat hij om de tweede dag over Stramproy tot Baexem moest gaan en daar brieven en pakketten moest omwisselen met de tweede loop van bode Moedwil. Waarschijnlijk is dit een bode uit Roermond geweest[23]. De voetbode Eijckholt verzorgde de bodeloop van Weert naar Roermond v.v. in 1842 nog steeds[24].

Uit een extract uit het boek van resolutiën van de Minister van Financiën kan voorts blijken dat in 1848 een postrit van Weert naar Roermond was toevertrouwd aan J. Coumans uit Weert. In datzelfde jaar was er een postrit tussen Eindhoven en Weert toevertrouwd aan G. van der Velden uit Eindhoven. In 1855 werd de door Coumans verzorgde postwagendienst op Roermond op verzoek van de ondernemer opgeheven[25].

Vanaf 1852 werd er echter tussen Weert en Roermond ook een postwagendienst verzorgd door zekere Johannes Bols uit Weert. Hij is die dienst blijven uitvoeren tot 1875 en de postwagendienst tussen Weert en Eindhoven werd later ook door hem uitgevoerd. De wagen naar Roermond vertrok des morgens te 7 uur, na aankomst van de Volksschuit uit 's-Hertogenbosch. Volgens de hem verleende vergunning moest Bols te 4 uur in de namiddag weer uit Roermond vertrekken om te Weert terug te zijn voor de aankomst van de uit Maastricht komende schroef-stoomboot. Bols woonde aanvankelijk te Weert aan de Oelemarkt en later aan de Beekstraat (beide panden bestaan nog) en op die plaatsen was voor Weert ook het begin- en eindpunt van de route. Voor Roermond was het eindpunt „de Gouden Leeuw" (het latere landbouwhuis) en voor Eindhoven was het eindpunt bij „het Posthuis" (het latere hotel de Bijenkorf) aan de Markt. Vaste stopplaatsen aan de route waren te Baexem en te Kelpen aan de barrier. Op de route naar Eindhoven waren vaste stopplaatsen te Maarheeze, Heeze-Leende, Geldrop en Stratum. Te Heeze, Maarheeze en te Weert werd van paarden gewisseld. In 1864 werd de rit uitgevoerd per vierwielige met twee paarden bespannen wagen en behalve post konden met die wagens telkens zes personen worden vervoerd[26].

Behalve aan de familie Bols werden in de periode van 1859 tot 1874 ook nog postwagenritten toevertrouwd aan de families Knapen en aan P. J. Simar te Weert, alsmede aan C. A. H. van Kol uit Eindhoven. Waarschijnlijk was een enkele dienst tussen Eindhoven en Roermond onvoldoende.

Al de hiervoor bedoelde postwagendiensten verloren — voor zover ze al niet eerder werden opgeheven — hun bestaansrecht bij de ingebruikneming van de spoorweg. In 1879 werd namelijk voor het eerst gebruik gemaakt van de spoorweg bij het vervoeren van de uit Weert te verzenden post. Hierdoor werden vanzelfsprekend de diensten veel beter geregeld maar het was toch nog lang niet altijd naar de zin van hen die hun brieven aan de post toevertrouwden en nog dikwijls ontving „nog steeds het gemeentebestuur" klachten over het te laat ontvangen van brieven. In verband met die klachten werd b.v. in 1880 door de burgemeester van Weert een verzoekschrift gericht aan gedeputeerde staten van Limburg om te komen tot het instellen van een extrapostwagenrit tussen Weert en Eindhoven. Ofschoon vanuit Weert bij herhaling op verwezenlijking van het in het verzoek gestelde werd aangedrongen, werd door gedeputeerde staten afwijzend beschikt op grond van te hoge aan de uitvoering van het project verbonden kosten, i.c. f 9000,— per jaar[27].

In het midden van de negentiende eeuw geschiedde dus het vervoer van brieven in hoofdzaak per postwagen. In Weert was er tweemaal per dag gelegenheid om brieven te ontvangen en te verzenden. Er werden twee bestellingen uitgevoerd, te 7.30 uur v.m. en te 3.30 uur n.m. Er was een bodeloop ingesteld naar Altweert, Tungelroy, Neeritter, Ittervoort, Ell, Swartbroek en over de Moesdijk terug naar Weert. Dit was een elke dag plaatsvindende bodeloop. Verder was er dagelijks een besteldienst op Nederweert met alle gehuchten en om de andere dag was er een bodeloop op Meijel[28].

Uit de gegevens, welke verder over de postdienst te Weert ter beschikking zijn, blijkt dat in 1850 ter plaatse een postkantoor werd gevestigd. De eerste directeur, Th. A. Knapen, die met het beheer van het postkantoor werd belast, bekleedde daarnaast nog het ambt van gemeentesecretaris. De dienst werd ondergebracht in het woonhuis van de directeur aan de Molenstraat (de latere apotheek Kneepkens), alwaar kantoor werd gehouden tot 10 januari 1870. Op die dag werd een vreemde — iemand die niets te maken had met de gemeente Weert — zekere J. Veltman uit Drachten tot directeur van het postkantoor te Weert benoemd. De

dienst werd ondergebracht in het thans nog bestaande, aan de Maasstraat gelegen en door dokter De Pont bewoonde pand. Hier bleef het kantoor gevestigd tot het einde van 1895[29].

Daarna werd door de gemeente Weert een ander pand — gelegen op de hoek van Maasstraat en Langstraat — ter beschikking gesteld van de Post- (en Telegraaf-) dienst. De gemeente, die het pand had moeten huren, moest zelfs nog een bijdrage leveren in de door de Postdienst voor dat pand te betalen huurpenningen. In 1913 was dit pand zodanig onderkomen, dat de Postdienst van wederinhuring wilde afzien. Er werden plannen gekoesterd voor de nieuwbouw van een kantoor, dat buiten de stad gelegen zou zijn. Dit laatste was echter niet naar de zin van de burgerij en weer kreeg het „gemeentebestuur" veel klachten te verwerken. Goede raad was duur maar door tussenkomst van het gemeentebestuur werd de zaak zolang mogelijk slepende gehouden en wel tot 1918. In juni van dat jaar werd de postdienst ondergebracht aan de Stationsstraat, in het huidige hotel Jan van Weert en daar bleef het kantoor gevestigd tot eindelijk in augustus 1939 het nieuwe, thans nog bestaande en in 1966 verbouwde en vergrote kantoor aan de Wilhelminasingel in gebruik kon worden genomen.

Het is niet gemakkelijk om precies te achterhalen, welke aantekeningen in de loop der tijden te Weert op de vandaar verzonden of op de daar ontvangen brieven werden gesteld en nog veel moeilijker is het om dit op werkelijk gelopen stukken te illustreren. Van de enkele honderden jaren geleden te Weert geschreven of ontvangen brieven is het merendeel verloren gegaan. Uit datgene wat door een of andere gelukkige omstandigheid tot op heden bewaard is gebleven kan misschien veel, echter zeker niet alles gereconstrueerd worden. Het is echter wel zeker, dat vanuit Weert, evenals uit andere plaatsen, brieven verzonden zijn zonder dat daarop door „de post" aantekeningen waren gesteld; bode Bushuijskens kon immers niet schrijven, en voor hem zullen er nog wel verschillende briefdragers zijn geweest, die de schrijfkunst niet machtig waren.

Evenals op andere plaatsen ook gebruikelijk werd, moet men echter ook in Weert er op zeker ogenblik toe zijn overgegaan om wel aantekeningen op de brieven te stellen en waarschijnlijk hebben die aantekeningen aanvankelijk — zoals ook elders het geval was — slechts verband gehouden met de hier of op andere plaatsen te betalen port. In de zestiende eeuw al ging men namelijk op sommige plaatsen aantekeningen op brieven stellen om aan te geven welke kosten al betaald waren of welke kosten door de ontvanger van de brief nog voldaan moesten worden. Aanvankelijk gebeurde dit door de brief te voorzien van een aantal krijtstrepen en elke streep stelde dan een bepaald bedrag voor. Dergelijke aantekeningen werden in Weert ook op brieven gesteld. Later ging men in plaats van krijtstrepen cijfers op brieven schrijven. Dit gebruik, dat zeer lang werd gehandhaafd — wel tot in de tweede helft van de negentiende eeuw — vond ook in Weert toepassing. In de grote steden, zoals Amsterdam en Rotterdam, werden in de zeventiende eeuw niet alleen stempels voor de aanduiding van te betalen port in gebruik genomen maar bovendien lieten die stempelafdrukken geen twijfel bestaan aan de herkomst van de brief. Iets dergelijks en wel een geschreven aanduiding „Weert", kunnen wij voor het eerst aantreffen op de brieven welke omstreeks 1834 vanuit Weert werden verzonden. Later kwamen bij de post stempels in gebruik om de plaats van afzending van de brieven aan te geven en om een controle te hebben op de door de brieven af te leggen route, werden die brieven ook van een afdruk van een dergelijk plaatsnaamstempel voorzien op de plaatsen waar het transport van de brieven werd onderbroken. Afdrukken van een plaatsnaamstempel „Weert" treffen we voor het eerst aan omstreeks 1836. Ongeveer twee jaar later gebruikte men in Weert een stempel, dat naast de plaatsnaam ook de datum aangaf en in 1868 werd een stempel in gebruik genomen waaruit ook ongeveer het uur van verzending van de brieven kon blijken. En het was vooral door deze behoorlijke aanduiding van de tijd, dat de „klant van Tante Pos" ook in het land van Weert een behoorlijke controle kon gaan uitoefenen op de al of niet juiste postale behandeling van zijn brieven.

H. J. VERSTAPPEN

[1] Weert, oud archief, inv. no. 7: apostilleboek.
[2] Idem.
[3] Idem.
[4] Idem.
[5] P. C. Korteweg, Postdienst en poststempels hier te lande tot 1811, in: Jaarboekje van de Rotterdamse Philatelistenvereniging, 1941.

[6] Idem.
[7] Weert, oud archief, inv. no. 2616.
[8] Weert, oud archief, inv. no. 8: apostilleboek.
[9] Idem.
[10] Weert, oud archief, inv. no. 2616.
[11] Weert, oud archief, inv. no. 352.
[12] Weert, oud archief, inv. no. 2617.
[13] Weert, oud archief, inv. no. 352.
[14] Idem.
[15] Cunibertus Sloots O.F.M., in: Nieuws- en advertentieblad Kanton Weert van 16 april 1948.
[16] Weert, oud archief, inv. no. 2616.
[17] O. M. Vellinga, De poststempels van Nederland, 1676–1915, 's-Gravenhage 1931.
[18] E. A. B. J. ten Brink, Geschiedenis van het Nederlandse Postwezen, 1795–1810, 's-Gravenhage 1950.
[19] Nieuwe Kaart van het Koningrijk der Nederlanden en het Groot-Hertogdom Luxemburg, opgedragen aan de Postmeester Generaal van het Koningrijk der Nederlanden van F. J. Weijgand, 's-Gravenhage 1816.
[20] Extract uit het register van Resolutiën van de Minister van Financiën.
[21] Weert, nieuw archief, inv. no. 1458.
[22] Idem.
[23] Weert, nieuw archief, inv. no. 1460.
[24] Extract uit het register van Resolutiën van de Minister van Financiën, dd. 24 december 1842.
[25] Weert, nieuw archief, inv. no. 1460.
[26] Idem.
[27] Weert, nieuw archief, inv. no. 1461.
[28] Weert, archief P.T.T.: rapport betreffende postdienst en verloop van personeel.
[29] Idem.

Postmeester Coumans te Weert

Het artikel van dhr. H. J. Verstappen in aflevering nr. 6 van jaargang 1968, „Het postwezen in het land van Weert" geeft mij aanleiding tot de volgende opmerkingen:

Weert heeft nooit behoord tot het Koninkrijk Holland van Lodewijk Napoleon zoals schrijver suggereert. Immers met de overige Oostenrijkse Nederlanden, het Prinsbisdom Luik en Staats-Limburg is het reeds op 1 oktober 1795 ingelijfd bij Frankrijk en daarbij gebleven tot na de val van Napoleon.

Wellicht is in de rayonindeling van het Koninkrijk Holland Valkenswaard, gelijk te doen gebruikelijk, als Weer(d)t of Wier(d)t vermeld en heeft schrijver dit ten onrechte voor ons Weert aangezien.

Dat er in het door schrijver in noot 17 geciteerde werk van O. M. Vellinga „De poststempels van Nederland, 1676-1915" niets over Weert te vinden is, is waarschijnlijk hieraan te wijten, dat Hollandse schrijvers de als bekend veronderstelde hebbelijkheid bezitten om met Nederland alleen het gebied van de vroegere republiek (en haar opvolgers de Bataafse republiek en het Koninkrijk Holland) te bedoelen, terwijl zij anderzijds de Zuidelijke Nederlanden België noemen in een tijd toen er nog lang niet van een België sprake was. Aangezien Weert vroeger tot de Zuidelijke Nederlanden behoorde, is er in werken over het Nederland van die tijd vaak niets over te vinden.

Een andere opmerking van meer aanvullende aard betreft de postmeester J. Coumans uit de jaren 1848-1855, mijn overgrootvader van moederszijde.

Diens vader Peter Coumans was 8 oktober 1788 als zoon van Andreas Coumans en Maria van Wel (geboortig van Leeuwen) geboren op de Houtmolen te Nederweert; op 15 september 1808 huwde hij te Weert de Weertse Maria Elisabeth Nies. Hij was aanvankelijk molenaar, woonachtig in de Schoolstraat en in 1810 in de Hoogstraat. Vanaf ± 1815 was hij bakker en koopman en woonde hij in het nog bekende pand Het Zwaard, hoek Markt/Hoogstraat.

Van zijn 10 kinderen was de 4e Petrus Franciscus priester, eerst verbonden aan het Bisschoppelijk College te Weert en later aan de Kapel in 't Zand te Roermond.

De 5e was onze postmeester Jean Coumans, geboren te Weert 27 maart 1815. Hij huwde de Hamontse Francisca Ballings, was aanvankelijk tabaksfabrikant in het ouderlijk huis en vanaf ± 1843 hotelhouder in Het Zwaard en postmeester op Eindhoven en Roermond. Hij overleed te Weert 8 mei 1856. Zijn weduwe staat in 1867 vermeld als rijtuigverhuurster te Weert en vestigde zich later tijdelijk in haar geboorteplaats Hamont achter de kerk als exploitante van een café en societeit. Zij woonde later aan de Korenmarkt en de Maasstraat te Weert en overleed aldaar 17 oktober 1889.

De oudste zoon uit dit huwelijk was Petrus Franciscus (Piet) Coumans, geboren te Weert 1 april 1836. Hij huwde met Nicoline Marina van IJzen-

doorn en werd luitenant-kolonel en directeur van de Normaal Schietschool te Den Haag; zijn huwelijk bleef kinderloos.

De oudste dochter van Jean Coumans, Francisca Maria Elizabeth (Cisca) Coumans, huwde te Weert 2 oktober 1867 Franciscus van de Laar, geboren te Geldrop 2 oktober 1831 uit het 2e huwelijk van de Woenselse Hendrik van de Laar met de Roermondse Maria Elisabeth Colen. Zij werd daarmee de stichtster van een echt-Weertse tak dezer Brabantse familie.

Mr. STAN SMEETS.